

ЛИТЕРАТУРА

1. **Иванов Г.** Собрание сочинений. М., 1994. Т. 3.
2. **Коневскóй И.** Стихи и проза. М., 1904.
3. **Литературное** наследство. М., 1991. Т. 98. Кн. 1.
4. **Литературное** наследство. М., 1991. Т. 92. Кн. 4.
5. **Литературное** наследство. М., 1991. Т. 98. С. 430.
6. **Литературное** наследство. М., 1991. Т. 98. Кн. 1.
7. **Маковский С.** Портреты современников. 2000. С. 414.
8. **Советские** писатели: Автобиографии. М. 1938. Т. 1. С. 191–192.

Давідоўскі Д. (Мінск)

УЛАДЗІМІР ДУБОЎКА І АДАМ БАБАРЭКА – ВЯЗНІ СУМЛЕННЯ

1

14 кастрычніка 1999 г. споўнілася 100 год з дня нараджэння пісьменніка і літаратуразнаўца Адама Антонавіча Бабарэкі. Усяго 39 год пражыў гэты слаўны сын беларускага народа, які быў адным з заснавальнікаў і кіраўнікоў літаратурна-мастацкіх згуртаванняў “Маладняк” і “Узвышша”.

У 1999 г. у Смаленску выйшла кніга Мікалая Мікалаевіча Ількевіча “*Адам Бабарэка: арест, лагерь, смерть*”, (Смоленск, 1999), якая пабудавана на матэрыялах крымінальнай справы Адама Антонавіча Бабарэкі 1935–1938 гг. А атрымаў я яе ў дар ад дачкі Адама Антонавіча – Алесі Адамаўны Бабарэкі, з якой мяне звёў лёс у сакавіку 1996 г. Наведаўшы яе даволі ўтульную кватэру ў Маскве, я пазнаёміўся з усімі лістамі У.Дубоўкі да Адама Бабарэкі. З гэтых лістоў (а іх крыху больш за 150) можна скласці сапраўдную кнігу. У іх даецца грунтоўны аналіз усіх падзей як у літаратурна-мастацкім згуртаванні “Узвышша”, так і ў краіне цалкам. Па гэтых лістах можна вывучаць усю гісторыю “Узвышша”.

Адам Антонавіч Бабарэка нарадзіўся 14 кастрычніка 1899 г. у вёсцы Слабада-Кучанка Слуцкага павета (зараз Капыльскі р-н). Скончыў Мінскую духоўную семінарыю ў 1918 г., настаўнічаў на

роднай Случчыне. Быў адным з кіраўнікоў падпольнай і партызанскай барацьбы супраць польскіх акупантаў, за што арыштаваны ў 1920 г. польскімі ўладамі і год адсядзеў у турме. У 1922–1927 гг. ён вучыўся на этнолага-лінгвістычным аддзяленні БДУ і адначасова працаваў у рэдакцыі газеты “Савецкая Беларусь”. У 1926–1929 гг. выкладаў беларускую мову і літаратуру ў Камуністычным універсітэце Беларусі, а з 1928 г. – асістэнт кафедры беларускай літаратуры БДУ.

24 ліпеня 1930 г. А.А.Бабарэка быў арыштаваны Дзяржаўным палітычным упраўленнем (ДПУ) БССР па справе Саюза вызвалення Беларусі (СВБ). Пасля арышту 24 ліпеня 1930 г. Адам Антонавіч ў турме амаль год чакаў прысуду, 10 ліпеня 1931 г. пастановай Калегіі АЛПУ пры СНК СССР быў прыгавораны да 5 год ссылкі ў г. Слабадской Ніжагародскага краю (пазней – Кіраўская вобласць). У сярэдзіне 1935 г. тэрмін зняволення ў А.А.Бабарэкі скончыўся, але ў ліпені лагернае кіраўніцтва яму аўтаматычна падоўжыла тэрмін зняволення яшчэ на 2 гады. 25 ліпеня 1937 г. па пастанове ад 23 ліпеня таго ж года Адам Антонавіч Бабарэка быў паўторна арыштаваны. Яго арышту папярэднічала “Справка на арест и привлечение уголовной ответственности” ад 23 ліпеня 1937 г. Першы допыт пасля арышту адбыўся ў жніўні таго ж года. Амаль на ўсе пытанні А.А.Бабарэка даў адмоўны адказ, акрамя тых, якія датычыліся яго сяброўства з У.Дубоўкам, Язэпам Пушчам, Г.В.Багдановічам і інш. Ды і то ён падкрэсліваў, што сябраваў з імі не як з белнацдэмамі, а як з таварышамі па літаратурнай дзейнасці. І ён нічога не ведае ні пра контррэвалюцыйную арганізацыю “СВБ”, а тым больш пра контррэвалюцыйную дзейнасць пералічаных дзеячаў літаратуры і культуры. Такі адказ не мог задаволіць следчых. Яны чакалі ад Адама Антонавіча таго, што ён пачне “здаваць” сваіх так званых саўдзельнікаў “контррэвалюцыйнай дзейнасці” з усімі падрабязнасцямі, як гэта рабілі некаторыя арыштаваныя па палітычных матывах. Пасля таго, як А.А.Бабарэка падпісаў пратакол допыту, ён зрабіў наступную прыпіску: “Допрос был произведен без предъявления мне обвинения. Цель данного вопроса мне не понятна. А.Бабареко”. Колькі бязвінна арыштаваных не вытрымлівалі і агаворвалі сябе і іншых і не звярталі ніякай увагі на розныя парушэнні тагачаснага заканадаўства.

7 жніўня 1937 г. адбыўся другі допыт Адама Антонавіча Бабарэкі, а 16 снежня таго ж года – апошні. І ўсе допыты з нулявым вынікам для следчых. Але імі былі знойдзены так званыя сведкі контррэвалюцыйнай дзейнасці А.А.Бабарэкі, якія на допытах паказалі, што нічога не зразумелі з таго, што казалі госці А.А.Бабарэкі, таму што размаўлялі яны на незразумелай ім беларускай мове, але іх размовы былі, безумоўна, контррэвалюцыйнымі і антысавецкімі.

Пасля апошняга допыту ад 16 снежня 1937 г. А.А.Бабарэка робіць наступнае ўдакладненне: “С Дубовко я имел переписку до 1935 г. не как с белнацдемом, а как со знакомым по литературной работе в Минске”.

15 лютага 1938 г. па пратаколу 27 пасяджэння асобай тройкі пры УНКУС Кіраўскай вобласці Адам Антонавіч Бабарэка быў асуджаны на 10 год ППЛ (працоўна-папраўчага лагера). Гэта быў апошні прысуд для А.А.Бабарэкі. Па гэтаму прысуду ён быў накіраваны пад канвоем на чыгуначную станцыю Котлас Горкаўскай чыгункі ў распараджэнне “Севжелдорлага”. Прыбыў туды А.А.Бабарэка 17 чэрвеня 1938 г. Асабістая справа на яго была зарэгістравана пад нумарам 00826 ва ўпраўленні Ухта-Пячэрскімі лагерамі НКУС СССР, у якія ўваходзіў Паўночны чыгуначны лагер пад нумарам 145744. Знаходзіўся А.А.Бабарэка на паўднёвым участку Паўночнага чыгуначнага дарожнага лагера толькі да 10 кастрычніка 1938 г., таму што менавіта ў гэты дзень ён памёр у лагерным лазарэце ад запалення нырак. Аб гэтым сведчаць два акты пад адным і тым жа нумарам 63 – акт аб смерці і акт аб пахаванні.

На магілцы Адама Антонавіча Бабарэкі няма ні крыжа, ні якога-небудзь іншага памятнага знака, на якім было б напісана прозвішча, імя і імя па бацьку, дата жыцця і смерці. Замест гэтага стаіць агідны слупок пад нумарам 63 – і ўсё.

2

Уладзімір Мікалаевіч Дубоўка нарадзіўся 15(2) ліпеня 1900 г. у вёсцы Агароднікі Пастаўскага раёна, Віцебскай вобласці. У 1918 г. скончыў Нова-Вілейскую настаўніцкую семінарыю, а ў 1924 г. – Вышэйшы літаратурна-мастацкі інстытут імя В.Брусав. У 1922–1925 гг. працаваў адказным сакратаром пастпрэдства

БССР пры ўрадзе СССР. У 1924–1927 гг. выкладаў беларускую літаратуру ў Камуністычным універсітэце нацменшасцей Захаду.

Арыштаваны У.М.Дубоўка быў ў Крамлі 20 ліпеня 1930 г., але гэта павінна было адбыцца на дзень раней – 19 ліпеня 1930 г. Менавіта ў гэты дзень Г.Ягода падпісаў пастанову на арышт: “За написание и распространение антисоветского и антибольшевистского стихотворения “За все страны, все народы...”, подписанного псевдонимом Янка Кривичанин, постановляю: срочно арестовать гр. В.Н.Дубовко проживающего по адресу М.Грузинская ул., д. 13, кв. 36.

19.07.1930 г.

(подпись) Г.Ягода”

Планавалася гэта зрабіць на летніку У.М.Дубоўкі, але чамусьці летніка Уладзіміра Мікалаевіча не знайшлі. 19 ліпеня 1930 г. на кватэры паэта быў зроблены вобыск.

Пад усімі дакументамі справы У.М.Дубоўкі напісана: “Документ подследственный В.Н.Дубовко подписать отказался”. Так званыя паказанні У.М.Дубоўкі – гэта нішто іншае, як літаратуразнаўчы агляд уласнай творчасці. Вось што пісаў паэт у сваіх паказаннях: “В моей поэме “Г пурпуровых ветразей ўзвівы” действующие лица – Лирик и Математик. Когда я писал паэму, действующими лицами были Развага и Пачушці”. Вось на такім стрыжні падаваны ўсе паказанні У.Дубоўкі.

10 красавіка 1931 г. У.Дубоўка быў асуджаны на 5 год ссылкі ў Яранск, пазней – пераведзены ў Чэбаксары. У ліпені 1935 г. тройка аўтаматычна падоўжыла тэрмін зняволення яшчэ на 2 гады. У ліпені 1937 г. – новы арышт паэта і прысуд на 10 год ППЛ. Пасля адбыцця гэтага тэрміну У.Дубоўка пераехаў жыць у Грузію. А 16 лютага 1949 г. адбыўся апошні арышт У.М.Дубоўкі. У красавіку 1949 г. пастановай Асобай нарады ДБ СССР паэт быў асуджаны на 25 год зняволення. Але зламаць У.М.Дубоўку не ўдалося. Каб яго зламаць, яго трэба было расстраляць, таму што нішто гэтага духоўна і фізічна моцнага чалавека зламаць не магло. Аб гэтым гаворыць і ліст У.Дубоўкі да жонкі Адама Антонавіча Бабарэкі – Ганны Іванаўны. Вось што піша ў ім У.Дубоўка: “Дарагая, мілая Аня! Разам з тваёй пасылкай выпадкова атрымаў некалькі нумароў газеты “Літаратура і мастацтва”. У якіх некалькі артыкулаў пра мову, якія амаль поўнасю спісаны з маіх ва “Узвышшы”, толькі прыклады іншыя. Значыцца, гэтае пытанне

яшчэ абмяркоўваецца ў іх там...”. Вось такі тэкст напісаны ў канцы ліста. Не ўразіць і не ўсхваляваць гэта не можа. Адкуль браліся сілы ў гэтага волата духу пасля цяжкай працы на будаўніцтве Бірабіджанскага аэравакзала трымаць у сваёй галаве ўсё, што і дзе ён калісьці пісаў, адразу бачыць плагіят і радавацца таму, што пытаннямі мовы яшчэ займаюцца.

Пасля вяртання з выгнання У.М.Дубоўка ў кнізе “*54 дарогі: Аўтабіягр. беларус. пісьменнікаў*” (Мн., 1963) піша, што з ліпеня 1930 г. па 1958 г. ніякай літаратурнай працай не займаўся, вымушаны быў асвойваць іншыя спецыяльнасці. Але гэта не зусім так. Яшчэ ў 1931 г. паэт перакладзе паэмы Дж.Г.Байрана “Шыльёнскі вязень” і “Паломніцтва Чайльд Гарольда”. Апошні пераклад загінуў у час арышту 1937 г., а пераклад паэмы “Шыльёнскі вязень” захаваўся ў справе паэта і быў перапісаны А.А.Бабарэкам у камеры Бутырскай турмы і перададзены на волю разам з бруднай бялізнай. Праўда, гэта быў крыху скарочаны варыянт, а поўны так і застаўся ў справе паэта. Поўны тэкст паэмы “Шыльёнскі вязень” уключае 48-радкавую ўстаўку, якую следчыя палічылі за здзек над сабой, хаця гэта сапраўдны Дж.Г.Байран. Але невуцтва следчых адыграла тут сваю ролю, і яны вырашылі, што словы “Заўжды турмой была турма, ад катаў літасьці няма” – менавіта пра іх. Была нават зроблена копія гэтага слупка з павелічэннем. Акрамя перакладаў паэм Дж.Г.Байрана, У.М.Дубоўка напісаў некалькі вершаў, самы моцны з іх – “Зраднікам”. Пасля вяртання з выгнання У.Дубоўка лічыў згубленымі ўсе турэмныя пераклады. Але дзякуючы А.А.Бабарэку пераклад паэмы “Шыльёнскі вязень” захаваўся. Рукапіс – звычайны аркуш фармата А4, складзены ўдвая, і на кожнай палавіне напісаны тэкст паэмы (дзеля эканоміі паперы, якой не хапала). Бабарэка перапісаў пераклад паэмы “Шыльёнскі вязень” не з 48-радкавай, а з 27-радкавай устаўкай. І калі У.Дубоўка атрымаў з рук Ганны Іванаўны Бабарэкі гэты тэкст, ён быў бясконца ўдзячны і свайму нябожчыку-сябру, і яго жонцы. Тэкст пазней без усякіх правак быў надрукаваны ў часопісе “Польмя”. Лічылася, што У.Дубоўка зрабіў пераклад пасля вяртання, але і пад тэкстам, перапісаным рукой А.А. Бабарэкі, і пад поўным перакладам з 48-радкавай устаўкі стаіць дата: 16/21-03.31. Пасля вяртання з выгнання некаторыя свае творы наўмысна піша “ў

стол”. Да іх ліку адносіцца паэма “Сярэбраны век” і драматызаванае апавяданне “Solus populi”.

Па ўсіх прыговорах паэт быў рэабілітаваны ВС Чувашкай АССР 25 мая 1956 г. і ВС БССР 15 лістапада 1957 г., у 1958 г. атрымаў дазвол жыць у Маскве.

Памёр У.М.Дубоўка 20 сакавіка 1976 г. у Маскве.

3

Вельмі цікавыя лісты У.М.Дубоўкі да А.А.Бабарэкі. Пісаў У.Дубоўка да свайго сябра штодзень, а ў некаторых выпадках па 2–3 разы на дзень. Гэта адбывалася, калі становішча ва “Узвышшы” пагаршалася і былі патрэбны пэўныя захавы да кіраўніцтва краіны для вырашэння ўзнікаючых праблем. І толькі Уладзімір Мікалаевіч Дубоўка мог даць не толькі добрую параду, да каго звяртацца, але і растлумачыць, як дзейнічаць у абставінах, што склаліся вакол згуртавання. На вялікі жаль, не захаваліся лісты Адама Антонавіча Бабарэкі да Уладзіміра Мікалаевіча Дубоўкі. Яны былі перададзены на захаванне маці Бабарэкі Антона Адамовіча жонкай Ганнай Іванаўнай Бабарэка. Але калі пасля вяртання з выгнання яна прыехала па гэтыя лісты, то на століх прыватнага дома Адамовічаў знайшла толькі іх абкуркі. Ганна Іванаўна Бабарэка да канца свайго жыцця не змагла дараваць гэта маці Антона Адамовіча. Можна толькі ўявіць сабе, якую каштоўнасць мелі б гэтыя лісты для даследчыкаў гісторыі стварэння літаратурна-мастацкага згуртавання “Узвышша” і жыцця і творчасці абодвух сяброў-паплечнікаў – Уладзіміра Мікалаевіча Дубоўкі і Адама Антонавіча Бабарэкі. Але і па лістах У.М.Дубоўкі можна вывучыць усю дзейнасць “Узвышша” з моманту стварэння і да моманту арышту паэта.

Літаратурная спадчына гэтых сыноў беларускага народа з’яўляецца залатым запасам нашай культуры. Нездарма ж Янка Купала пры сустрэчы з Уладзімірам Дубоўкам сказаў яму наступнае: “Я толькі Дзяржавін – ты Пушкін”. І калі Я.Купала параўнаў У.Дубоўку з Пушкіным – значыць, сапраўды ён высока цаніў талент паэта. І сёння можна толькі здагадвацца, што зрабіў бы У.Дубоўка, калі б не было гэтых 27 год выгнання. Але і тое, што напісана ім і ў 20–30-я гг., і пасля вяртання з ГУЛАГа – сапраўдная літаратурная класіка.